

Occultist-theosoof-vrijmetselaar

Jean Delville (1867-1953)

De Wereld van een Symbolistisch Kunstenaar

Kris Huygen

Met zijn kunst wilde Delville de morele wanorde bestrijden, zijn omgeving bewust maken van de mysteries die teruggripen naar de oude esoterische tradities. Zijn doel, de vergeestelijking van de kunst en de idealisering van de vorm zette hij uiteen in zijn *Mission de l'Art* uit 1900. Zijn werken hangen vandaag in het *Fin-de-Siècle* museum. Bekend voor zijn contacten met het *martinisme* en de *Salons de Rose+Croix* van Joséphin Péladan in Parijs, werd hij later de eerste algemeen-secretaris van de Belgische tak van de Theosofische Beweging. Ook was hij een tijd actief in de Brusselse vrijmetselaarsloge *Les amis philanthropes*.

Maker van monumentale schilderijen voor het Brusselse Justitiepaleis en ontwerper van mozaïeken voor de Arcaden van de Cinquantenaire, bleef hij actief als leraar aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel tot 1937.

Begin jaren dertig brak hij met zijn familie en woonde tot 1947 in Bergen met zijn leerlinge Emilie Leclercq. Daarna werkte hij tot zijn overlijden in 1953 als schilder en schrijver opnieuw met zijn familie in zijn woning in Vorst.

Jean Delville werd geboren in Leuven op 19 januari 1867 als buitenechtelijk kind. Zijn biologische vader, Joachim Thibault, was docent Latijn en Grieks aan een plaatselijke hogeschool. Delville heeft die vader nooit gekend, en hij droeg de naam van zijn moeder (Barbe Libert) tot zij huwde met de Leuvense ambtenaar Victor Delville (1840-1918). Victor adopteerde Jean en het gezin verhuisde naar Brussel. Hij werd door zijn adoptieve grootvader, François Delville, voorgesteld aan de jonge Franse landschapsschilder Fernand Stiévenart. Dit was 'de eerste kunstenaar die ik ooit had gezien, en voor mij, als kind dat zich nog niet bewust was van mijn roeping, was dit een betoverende ervaring'.

Na een korte tijd aan het Athénée Royal van Brussel, ging hij in 1883 als zestienjarige aan de Brusselse Academie studeren. Hij schreef zich in voor de cursus schilderen naar de natuur onder leiding van Jean-François Portaels. Die had vooreerst bezwaren omwille van Delvilles jeugdige leeftijd, maar hij werd toch toegelaten na een geslaagd examen.

DEBUUT

Tussen 1887 en 1891 toonde hij zijn eerste werken op de exposities van de kunstvereniging *l'Essor*, doeken met sociaal-realistische ondertoon, onder de invloed van Constant Meunier. Maar al snel zou zijn werk een meer *idealistische* toon krijgen, en hij werd een belangrijke vertegenwoordiger van het Belgisch idealistisch-symbolisme.

In 1890 toont hij zijn *Cycle passionnel*, zijn eerste monumentaal doek van 9 op 6 meter, gebaseerd op Canto V uit *L'Inferno* (De Hel) van Dantes *Divina Commedia*. In deze compositie zweven ineengestrengelde figuren door de duistere regionen van de hel.

Het komt tot een breuk met beeldhouwer Jef Lambeaux: ze beschuldigen mekaar wederzijds van plagiaat. Lambeauxs haut-relief *De menselijke Driften* staat vandaag tentoon gesteld in het Hortapaviljoen in het Jubelpark. Het werk van Delville ging verloren tijdens de brand van Leuven in 1914.

Uit deze eerste periode dateert ook Delvilles *Tristan et Yseult*, een krijttekening op papier uit 1887. Men is geen symbolist als men geen Wagneriaan is, werd er gezegd. Hij was 21 toen hij deze tekening maakte. De opera *Tristan*, waarvan de première in München plaatsvond in 1865, zou pas in 1894 in Brussel worden uitgevoerd, maar Delville had zonder twijfel het tekstboek van Wagner gelezen.

'Het paar heeft zojuist de gewijde liefdesdrank gedronken, Isolde houdt nog de kelk in haar hand. Terwijl zij zich overgeven aan de liefde, smaken zij eindelijk de versmelting van hun beider zielen en lichamen. We zien geen twee personen, maar één enkele, die verloren is in een soort magisch religieuze trance' aldus conservator Francine Legrand.

In 1893 schreef Delville over deze dualiteit: *Mensen kennen twee zeer verschillende tendensen. Eén van deze twee is fysiek... De andere tendens... is die welke ontstaat als een voortdurende aspiratie voorbij het materiële, waarvoor deze wereld niet genoeg is: het is dit 'iets anders' dat alle afstanden overbrugt, of beter gezegd, onkenbaar is. Dit is de drempel van*

de occulte wereld, waarvoor alle wetenschap... zich neerwerpt in het onoverkomelijke gevoel van een wereld daarbuiten!

DE SALONS DE ROSE+CROIX EN DE KUNSTKRING POUR L'ART

Delville had uitgebreide contacten met occultisten in Parijs, aanvankelijk met de oorspronkelijke Kabbalistische Rozenkruisersgroep van Stanislas de Guaita en Papus. Hij werd ingewijd in hun martinistische orde en stichtte KVMRIS, de Brusselse afdeling van Papus' *Groupe Indépendant d'Etudes Esoteriques*. Hij sloot ook vriendschap met Joséphin Péladan. Op diens legendarische *Salons de la Rose+Croix Catholique* in Parijs van 1892 tot 1895, stelde Delville viermaal tentoon. Hij schilderde in '95 ook Péladans *Portrait du Grand Maître de la Rose+Croix en habit de chœur*.

Tegelijk was Delville één van de stichters van de Belgische kunstkring *Pour l'Art*. Hun eerste tentoonstelling vond plaats in november 1892 en Delville ontwierp hiervoor de poster (Letterenhuis), waarop een sfinx met een lange nek – een belangrijk occult symbool van die periode – die een brandende kelk in haar handen houdt. Joséphin Péladan werd in die tijd ook geregeld door leden van de *Pour L'Art*-groep uitgenodigd om lezingen te geven in Brussel. Tijdens de tweede expositie in 1894 toonde Delville *La Mort d'Orphée* en zijn *Mysteriosa*, later ook te zien op de Salons

van de Rose+Croix in Parijs.

L'Ange des splendeurs (1894) is één van Delvilles meest visionaire werken uit de vroege jaren 90, dat verwijst naar het idee van *initiatie en spiritualisering van de ziel*. Deze ideeën worden in dit werk gepersonifieerd in de dualiteit tussen een androgyne engel en een androgyne jongeman die gevangen zit in de natuurlijke of materiële wereld. Zijn onderlichaam is omhuld door slangen en omringd door padden, spinnen, vlinders en andere levensvormen uit de natuur.

Uit 1895 dateert ten slotte *Les Trésors de Sathan*. Het stelt Satan voor met weelderige rode haardos, gespierd en met reusachtige vangarmen als van een inktvis. Als een balletdanser danst hij over de bezwijmde lichamen van sluimerende sirenes.

LAUREAAT VAN DE PRIX DE ROME 1895 EN L'ÉCOLE DE PLATON

In 1893 huwt Delville Marie Lesseine, van wie hij een mooi portret tekent in blauw potlood en inkt *La Tranquille*. Op aandringen van zijn goede vriend, de beeldhouwer Victor Rousseau, neemt hij deel aan de wedstrijd voor jonge kunstenaars voor de *Prix de Rome* – schilderkunst. Voor 1895 was het thema *Christ glorifié par les enfants*. Delville wint de eerste prijs (werk nu in de Academie van Antwerpen) en kan met zijn jonge gezin gedurende een jaar in Italië wonen en er de kunstschaten gaan bewonderen. In 1893 had de Antwerpse componist Lodewijk Mortelmans de *Prix de Rome* voor muziek ontvangen. Hij was een goede vriend van Delville en zou in 1897 zijn *Salve Regina* aan hem opdragen.

In Italië verdiepte Delville zich in de klassieke werken van de Renaissance en de antieke wereld, Zijn bekende *L'École de Platon* uit 1898, dat vandaag in het Musée d'Orsay hangt, was het resultaat. Afmetingen van het schilderij: 2,6 meter hoog en

6,05 meter breed met bijna levensgrote figuren.

De stijl van het schilderij is geïnspireerd op de Italiaanse fresco's van Rafaël en Michelangelo. Het werd voor het eerst tentoongesteld op het laatste Salon d'Art

Idéaliste in 1898 (zie hieronder). Het toonaangevende avant-garde kunsttijdschrift *L'Art Moderne* prees zijn werk als volgt: 'Jean Delville ... heeft een Werk gecreëerd! Een prachtig kunstwerk: De School van Plato, waarnaar hij verwijst als "een essay in Fresco" – Ga het zien!' De naakte mannen in dit schilderij (enkel Plato is gekleed in een lange witte toga) zijn afgebeeld in een geïdealiseerde, androgynse vorm: een concept dat Delville, in navolging van Péladan, ontwikkelde om het ideaal van een niet-erotische perfectie van de menselijke staat uit te drukken.

HET SALON D'ART IDEALISTE

In 1896 organiseert Delville het eerste *Salon d'Art idéaliste*, in navolging van de Salons des R+C. Zoals in Parijs, toont hij in Brussel tijdens die salons niet alleen schilderijen en beeldhouwwerk, maar regelt hij ook voordrachten en zorgt voor muziekstukken.

Rond 1860 ging in Engeland de prerafaëlitische stroming geleidelijk over in een nieuwe vorm waarin de esthetische waarde van het kunstwerk centraal kwam te staan. Deze 'Aesthetic Movement' werd ingezet door Dante Gabriel Rossetti, die als haar belangrijkste voorman ging gelden. Op het eerste Salon d'Art idéaliste toont Delville reproducties van werken van Edward Burne-Jones, George Frederick Watts en Rossetti. Opmerkelijk is dat hij uit katholieke hoek wordt gesteund. Het tijdschrift *Durendal* (Revue Catholique d'art et de littérature) van abbé Henry Moëller publiceert in 1896 een lang artikel over Delville. In het voorjaar van '98 gaat het tweede *Salon d'Art idéaliste* door, met de steun van jurist Edmond Picard, die zijn 'Maison d'art' op de Avenue de la Toison d'Or ter beschikking stelt. Internationaal zijn dat jaar Edward Burne-Jones en Puvis de Chavannes de grote publiekstrekkers. Delville toont zijn werken uit Italië: *La Mort Orphée*, *l'Oracle à Dodone* en natuurlijk *l'École de Platon*.

Over het algemeen behandelen Delvilles werken het thema van de dualiteit tussen de natuur en de transcendentale wereld. Delville was een idealist, hij geloofde in de realiteit van een transcendentale dimensie als basis van de werkelijkheid. In *L'Amour des âmes* uit 1900 (Museum van Elsene) beeldt Delville de vereniging van zielen, hier mannelijk en vrouwelijk, uit in een onbepaalde kosmische

omgeving, de gekleurde linten die hen omringen, suggereren een vloeibaar energieveld, het astraal licht waarop ze drijven. *L'Amour des âmes* is geschilderd in *tempera*, waarbij pigmenten met eiwitpoeder worden gemengd, om een heldere afwerking en een zeer duurzaam kunstwerk te creëren. De kunstenaars van de Italiaanse Renaissance gebruikten vaak deze tempera techniek voor hun werken, waardoor tot vandaag hun kleurzuiverheid en helderheid in hoge mate behouden blijft. Ook Gustave Van de Woestyne zou enkele van zijn werken in tempera uitvoeren (Zie *Portulaan* nr.163).

Hij was ondertussen bevriend geraakt met Edouard Schuré, schrijver van *Les Grands*

Initiés. Esquisse de l'histoire secrète des religions uit 1889. Schuré schreef ook het voorwoord voor Delvilles werk over idealistische kunst *La Mission de l'Art* (1900).

In 1903 schildert Delville *L'Homme-Dieu* (In de reserves van het Groeningemuseum Brugge). Een monumentaal schilderij van 5 m. op 5 m., dat symbolisch de spirituele evolutie van de mensheid naar een kosmische Christusfiguur afbeeldt.

MONUMENTALE WERKEN VOOR HET JUSTITIEPALEIS IN BRUSSEL

Van 1900 tot 1906 was Delville ook docent aan de Glasgow School of Art. Later werd hij benoemd tot leraar aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel, een functie die hij bekleedde tot zijn pensionering in 1937.

Na zijn terugkeer uit Schotland werkte hij vanaf 1907 aan een serie van vijf monumentale werken voor de Assisenzaal van het Justitiepaleis in Brussel, met als thema 'Rechtvaardigheid door de eeuwen heen'. Het centrale schilderij, getiteld *La Justice, la Loi et la Pitié*, mat 11 m. x 4,5 m!

Tot 1914 zou hij werken aan dit project, dat in 1944 verloren ging bij een brand, aangestoken door de terugtrekkende Duitse bezetter. Bij de restauratie van de zaal zijn de originele werken

vervangen door voorstudies in olieverf. In een voorstudie van *La Justice moderne* plaatst hij een beroemde Belg centraal in de compositie, nl. Jules Lejeune (1828-1911). Die was een gerenommeerd advocaat en professor in de rechten, en minister van Justitie van 1887 tot 1894. Lejeune werkte o.m. de wet uit over de voorwaardelijke invrijheidstelling van gedetineerden, wet die we vandaag nog altijd kennen als de wet-Lejeune.

THEOSOFISCHE VERENIGING EN VRIJMETSELAARSLOGE

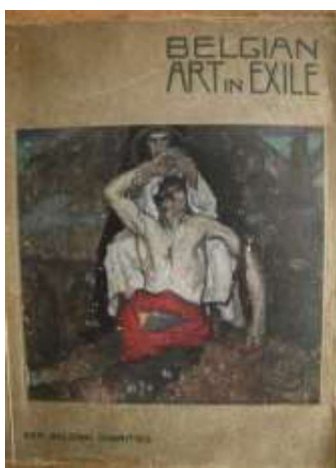
Eind negentiende eeuw sloot Delville zich aan bij de Theosofische Vereniging, De Britse activiste Annie Besant, toen aan het hoofd van deze beweging, hield in 1899 een reeks lezingen in Brussel, getiteld, *La Sagesse Antique*. Delville besprak deze lezingen in *Le Thyrse* en richt in 1899 *La Lumière* op, een tijdschrift gewijd aan theosofische ideeën. In 1911 wordt hij de eerste secretaris-generaal van de Belgische tak van de Theosofische Vereniging; de Zetel hiervan wordt ondergebracht op zijn persoonlijk adres in de Zevenbunderstraat in Vorst.

In 1905 werd hij ook lid van de Brusselse irreguliere vrijmetselaarsloge *Les Amis philanthropes*. Hij zou proberen haar 'vrijzinnige' leden meer inzicht te geven over esoterische beginselen. Bij deze loge waren toen aangesloten Henri La Fontaine (pacifist, Nobelprijs voor de Vrede 1913), Charles Buls, Victor Horta, Victor Rousseau en Paul Otlet, oprichter van het *Mundaneum*. In 1907 schilderde Delville voor dit Mundaneum zijn prachtige *Prométhée*. Het hangt vandaag in de Bibliotheek van de ULB op Solbosch.

BALLINGSCHAP IN LONDEN 1914-1918

Toen WO1 uitbrak week Delville uit naar Groot-Brittannië met zijn vrouw en de vier jongere kinderen. Hoewel pacifist, was hij toch trots op zijn twee oudste zonen, die meevochten tegen de Duitsers. Hij leverde bijdragen aan de Belgische ballingenkrant in Londen, *L'Indépendance Belge*, was een actief lid van de filantropische vereniging voor Belgische vluchtelingen, *La Ligue des Patriotes de Belgique*, en voorzitter van *La Ligue des Artistes belges*. Hij schreef de inleiding bij het kunstboek *Belgian Art in Exile*, verkocht ten

bate van Belgische liefdadigheidsinstellingen. Het bracht werk van Belgische kunstenaars in ballingschap, onder meer van Albert Baertsoen en Emile Claus. Het titelblad toonde *Mater Dolorosa Belgica* van Frank Brangwyn. Maeterlinck schreef een lofrede op koning Albert 1 en er werden gedichten opgenomen van Marcel Wyseur en Emile Verhaeren (die op 27 november 1916 zou sterven na een ongelukkig treinongeval in het station van Rouen),

Tijdens de oorlog was Delville ook betrokken bij La Loge Albert 1er, een organisatie die Belgische vrijmetselaars in ballingschap in Groot-Brittannië herenigde. Op zijn schilderij *La Belgique indomptable* (1916) weert een allegorische vrouwelijke figuur met een zwaard een aanvallende Germaanse adelaar af. Op *Les Mères* (Musée Dinant, 1919) is een groep rouwende moeders te zien, omringd door de lichamen van hun gesneuvelde zonen.

Sur l'Autel de la patrie (1918) is een moderne piëta en op *Les Forces* (voltooid in 1924), staan twee enorme hemelse legers tegenover elkaar. De krachten van het licht, rechts afgebeeld, worden aangevoerd door een Christusachtige figuur te paard en een gevleugelde figuur met een fakkel die een leger engelen leidt in de strijd tegen een bataljon duistere krachten dat van links oprukt. Dit werk hangt vandaag in het Justitiepaleis in de *Cour des pas perdus*.

Delville werd in 1925 *Vénérable maître* van *Les Amis philanthropes*, maar kwam in 1926 in conflict met de meer 'wereldse' leden van de Orde. Na WO I werkte hij ook als vrijmetselaar binnen de *Aloude en Aangenomen Schotse Ritus* (AASR) en bereikte in 1924 de 33ste graad.

OFFICIËLE ERKENNING IN DE JAREN TWINTIG

Al vroeg in zijn carrière was hij geïnteresseerd in het maken van kunst voor de openbare ruimte. Voor hem was kunst een middel om het publiek te verheffen, en hij verachtte kunst die gemaakt werd voor een elitegroep. Hij stichtte in 1920 de *Société d'Art Monumentale*. Onder het mecenaat van koning Albert I en met financiering door een nationale inzamelingsactie, werd de decoratie uitgevoerd van de Arcaden van de *Cinquantenaire*. Vijf kunstenaars werkten samen met Delville aan dit project: Constant Montald, Emile Vloors, Omer Dierickx, Emile Fabry en Albert Ciamberlani. De laatste twee waren vrienden van Delville sinds zijn tijd aan de academie en hadden al eerder geëxposeerd op de salons van *Pour l'Art* en *L'Art Idéaliste*. Het werden zesendertig mozaïeken van 10 m² die 'De Verheerlijking van België' na de Eerste Wereldoorlog

uitbeelden, en waaraan werd gewerkt vanaf 1922 tot 1932. In 1923 werd hij lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en Letteren. Hij schreef talloze Mededelingen voor de Klasse der Schone Kunsten, en bleef hoofdprofessor aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel. Onder zijn leerlingen waren o.m. Anto Carte en Léon Navez van de Nervia groep en Jean-Jacques Gailliard, een aanhanger van de leer van de Zweedse filosoof en ziener Swedenborg.

Vanaf 1923 werd Delville leider voor België van de Theosofische Orde van *L'Etoile d'Orient* en eind jaren twintig ontmoette hij Krishnamurti in Nederland. De theosofische beweging had de Indiase spirituele leraar Krishnamurti vanaf jonge leeftijd aangewezen en voorbereid als de nieuwe 'Wereldleraar'. Later wees die deze rol en elke vorm van spirituele autoriteit af. Krishnamurti's breuk met de Theosofische Vereniging in augustus 1929 was een grote schok voor velen, ook voor Delville. De boude uitspraak van Krishnamurti 'Er zijn geen leraars, uw echte leraar ben jezelf', en 'De waarheid is een land zonder paden' i.e. de waarheid is niet via een organisatie, religie of sekte te bereiken, bracht Delville tijdelijk uit zijn evenwicht.

'LE DEMON DU MIDI' IN DE JAREN DERTIG

Een van zijn studentes aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel was Emilie Leclercq (°24/2/1904), die later onder het pseudoniem Milie Clercq zou schilderen. Vanaf 1930 werden ze geliefden. Delville zou tot 1947 met haar in Bergen wonen, tussen '35 en '47 had hij er ook zijn atelier.

In die jaren dertig vond er een stijlverandering plaats in zijn werken, meer richting art-de-co. De vormen werden meer gestileerd en geometrisch, en zijn kleuren bleker, of pastelkleuriger.

Uit deze periode dateren *Les Dames d'Eleusis* ('31, Museum van Doornik, zie foto), *Seraphitus-Seraphita* ('32), *Les Idées* ('34), *La Libération* ('36), *Le Dieu de la Musique* ('37, Muziekconservatorium Brussel) en *Pégase* ('38, Museum van Bergen).

Na het einde van WO2 keerde Delville terug naar zijn familie in Vorst, maar zijn ambitie om grootschalige idealistische kunstwerken te creëren behield hij tot het einde van zijn schilderscarrière. Het bekendste voorbeeld hiervan is *La Roue du Monde* (1940, 298 × 231 cm). Het rad is hier een symbool van het lot der mensen, rad in beweging gehouden door een eeuwige en bewuste 'superieure' macht. Hij schonk het werk aan het KMSK in Antwerpen in '46.

We zien een enorm rad waar een heleboel naaktfiguren aan vast zitten. Het lijkt werkelijk rond te draaien. Sommige naaktfiguren lijken een scherp voorwerp in hun hand te hebben. Rechts op de afbeelding is de dood afgebeeld, een oude grote man met gewaad die een schedel vasthoudt in zijn linkerhand en met zijn rechterhand het rad laat draaien.

Hij frequenteerde niet langer de Theosofische Vereniging of de Vrijmetselaarsloge, maar de occulte filosofie bleef de basis voor zijn geestelijk perspectief tot aan zijn dood in 1953. In 1944 schreef hij het volgende :

'En réalité, la philosophie occulte occupe le fond de ma pensée depuis bien des années ! Je pense avoir lu à peu près tout ce qui fut publié d'important sur les problèmes de l'invisible. ... Depuis, j'ai beaucoup cherché, étudié sur la nature des phénomènes psychiques. L'Etude des sciences occultes est à la base de ma vie intellectuelle et morale...'

Zijn laatste schilderij werd *La vision de la Paix* uit '48. Een centrale gevleugelde, lichtgevende Godsfiguur houdt met beide gestrekte armen de gewapende demonen van de oorlog uit elkaar. Met aan zijn voeten, een naakte man en vrouw in omhelzing, omringd door kleine naakte, spelende kinderen.

BESLUIT

Delville is een minder bekende figuur van het Belgisch symbolisme. Hij stelde nooit tentoon bij *Les XX* of *La Libre Esthétique*. De reputatie van veel van zijn tijdgenoten, zoals Khnopff, Mellery en Ensor, was grotendeels gebaseerd op hun deelname aan deze verenigingen, die een commercieel netwerk van kunsthandelaars en verzamelaars rond zich hadden. Delville meed deze commercialisering, geproduceerd voor een burgerlijke, culturele elite. Bovendien was hij zeer onafhankelijk in de manier waarop hij zijn ideeën en artistieke idealen promoveerde. Hierdoor werden zijn kunst en idealen vaak gemedend door mainstream critici en collega's. Hij bleef een 'roeper in de woestijn'.

Behalve zijn *Ecole de Platon* in het Musée Orsay, bevinden er zich enkele werken in buitenlandse collecties. In het Musée des Beaux-arts van Nîmes hangt zijn portret van Péladan en het Museum van Wiesbaden heeft *L'Ange des Splendeurs* en *l'Oracle à Dodone*. In Japan hangt *Dante Buvant l'Eau du Lethé* ('19) in het Himeji City Museum en het Chi Mei Museum in Taiwan bezit zijn *Ecole du Silence* uit '29.

Het *Fin-de-siècle* museum van de KMSKB toont een aantal werken (waaronder *Tristan et Yseult*, *La Morte d'Orphée*, *Mystérisiosa (Portrait de Madame Stuart Merrill)*, *L'Ange des Splendeurs* en *Les Trésors de Satan*) het Brugse Groeninge bewaart *l'Homme-Dieu* en het KMSKA bezit *La Roue du Monde*. Verder hangen er werken in Doornik, Bergen en Dinant en een aantal in privé-collecties. Zichtbaar voor het grote publiek: De Arcaden van de Cinquantenaire.

In de Brusselse gemeente Vorst staat een bronzen gedenkbuste uit 1953 van de beeldhouwer Victor Demanet, op de square Jean Delville, ter hoogte van het kruispunt van de Zevenbunderslaan en de Rosendaelstraat, waar zijn bijzondere woning, met een opvallende toren stond. Helemaal bovenin had hij een speciale, esoterische meditatiekamer ingericht met een sterrenplafond. Op de hoogste reling van de toren prijkte het embleem van de Theosofische Vereniging. Het is niet duidelijk wanneer de woning werd afgebroken.

Literatuur:

- Musée fin-de-siècle-museum. Museumgids. KMSKB, 2013 Editions Hazan, ISBN 9782754107495

- Daniel Guéguen. *Jean Delville, La Contre-Histoire*. LIENART Editions, 2016, Paris France, ISBN 978-2-35906-177-2

-*Het Symbolisme in Europa*. Catalogoog van de Tentoonstelling gehouden in de KMSKB januari-maart 1976. Jean Delville p.53-54

- *Splendeurs de l'Idéal. Rops, Khnopff, Delville et leur temps*. Boek uitgegeven na de gelijknamige tentoonstelling in het Musée de l'Art wallon de la Ville de Liège, 17 oktober tot 1 december 1997. ISBN 90-5349-220-8

- Jean Delville. *A collection of 50 works* te zien op YouTube.

Dit is een langere versie van het artikel dat eerder verscheen in Portulaan nr. 167 (3de kwartaal 2026)